

Якість ґрунтів в органічному землеробстві

Давно відома істина: "Чим раціональніше природокористування, тим менше потерпає природа, що сприяє заощадженню коштів на відновлення її багатств". Однак у наш час таке вкрай важливе питання, як необхідність забезпечення раціонального природокористування, вже набуло статусу планетарного масштабу, значення якого продовжує постійно зростати.

Особливо відчутно ця проблема позначається на стані сільськогосподарських угідь. Зниження врожайності сільськогосподарських культур, підвищення собівартості продукції, зменшення окупності витрат – наслідки цього явища.

Як же запобігти погіршенню ситуації, коли нині сільськогосподарські угіддя, які становлять 70% території України (33 млн га, або 80% – рілля), потерпають від безвідповідальної діяльності її власників та орендарів? Зокрема, внаслідок небувалого розвитку ерозійних процесів площа деградованих ґрунтів щороку зростає на 90 тис. га, втрати ґрунту становлять 600 млн. т, води – 16 млрд. м³. З цим пов'язане висихання й опустелювання територій, омертвіння ґрунтів тощо.

Майже кожен третій гектар (30,7%) еродований, а другий – дефляційно небезпечний, кожний четвертий гектар – кислий, тобто ґрунт має низький рН. А щодо зон Лісостепу й Полісся, то тут майже кожен другий гектар є кислим (49,7–47,4%). Середньорічні втрати гумусу внаслідок незбалансованого внесення та виведення органічної речовини, а також ерозії становлять понад 1,0 т/га (1228 кг/га) землі в обробітку. Лише в перерахунок на азот втрати еквівалентні майже 10,0 млрд. м³ газу.

У цих умовах для виробників органічної сільськогосподарської продукції вкрай актуальним є визначення якості ґрунтів з метою ведення господарської діяльності. Відомі способи оцінювання стану сільськогосподарських угідь ґрунтуються лише на встановленні відповідності обмеженого ряду показників санітарно-гігієнічного стану, екологічної стійкості ґрунту, агрохімічних показників ґрунтової родючості, не враховуючи місцезонашування земель і застосування агротехнологій.

Слід зауважити, що для виробництва сировини, придатної для виготовлення органічних продуктів харчування, нормативні значення критеріїв і показників якості ґрунтів не повинні перевищувати значень, встановлених експериментальним шляхом, і відповідати спеціальним сировинним зонам.

Спеціальні сировинні зони – це регіони або окремі господарства, що відповідають умовам виробництва продукції рослинництва й тваринництва, придатної для виготовлення продуктів дитячого та дієтичного харчування.

Відповідність сільськогосподарських угідь вимогам спеціальних сировинних зон на регіональному або локальному рівнях визначають згідно із критеріями та нормативами, затвердженими відповідними нормативно-правовими актами.

Залежно від значень показників, сільськогосподарські угіддя поділяють на три класи відповідності:

* **відповідні:** сільськогосподарські угіддя, агро-екологічний стан яких не перешкоджає отриманню високоякісної сільськогосподарської сировини для виробництва продуктів дитячого харчування;

* **обмежено відповідні:** сільськогосподарські угіддя, показники ґрунтової родючості та екологіко-токсикологічного стану яких дають змогу одержувати високоякісну сировину для виробництва продуктів дитячого харчування лише деяких сільсько-

господарських культур, найтолерантніших до токсичних речовин;

* **невідповідні:** сільськогосподарські угіддя, на яких неможливо одержати сировину, придатну для виробництва продуктів дитячого харчування.

У наш час оцінювання ґрунту за показником його впливу на ріст і продуктивність рослин вважається недостатнім. Для визначення його характеристик необхідно залучати значно ширший комплекс показників і критеріїв, що взаємопов'язані й взаємозалежні між собою. Якісний (здоровий) ґрунт повинен, поряд із забезпеченням продуктивної складової, зберігати якість навколишнього середовища і не загрожувати здоров'ю людей.

Одним із головних чинників, якого прагнуть досягти фахівці з органічного землеробства, є підтримання і розвиток якості ґрунту, його родючості. Це забезпечується залежністю фермера від нього і, навпаки, стан ґрунту залежить від фермера та обраного ним методу господарської діяльності. Для виявлення придатних до органічного землеробства сільськогосподарських угідь необхідне їхнє оцінювання у спеціалізованій лабораторії. За результатами лабораторного аналізу визначаються фізичні, хімічні та біологічні властивості ґрунту, забрудненість важкими металами, радіонуклідами, пестицидами, нітратами тощо.

На підставі визначеного в ґрунтах рівня забруднення радіонуклідами, важкими металами, пестицидами фахівці можуть зробити прогноз можливого забруднення вирощеної у майбутньому продукції. Якщо цей прогноз свідчитиме, що показник забруднення нижче гранично допустимої концентрації, продукцію можна вважати екологічно безпечною без додаткових аналітичних визначень у кожній партії, але з можливим оперативним контролем. Цю інформацію вносять до екологічного паспорту господарства, який свідчить про виробництво екологічно безпечної продукції рослинництва й тваринництва на рівні світових стандартів.

Відповідні аналізи здійснюються у спеціальних ла-

бораторіях. Так, на базі Полтавської державної аграрної академії функціонує лабораторія агроекологічного моніторингу, що пройшла сертифікацію і отримала свідоцтво про атестацію на право проведення вимірювань, результати яких можуть бути використані під час контролю якості ґрунтів та сировини рослинного походження:

* фітомаса (фосфор загальний, азот загальний, хлориди, волога, вологий попіл);

* ґрунт (органічна сировина, загальний азот, гідролітична кислотність, іони карбонату і бікарбонату, загальний фосфор, сума поглинутих основ, марганець, сірка, азот амонію, залізо, калій, натрій, кальцій, магній).

Слід зауважити, що вартість таких лабораторних аналізів цілком доступна, що дозволяє господарствам здійснювати їх щорічно і вносити до екологічного паспорту. Внаслідок виконаних заходів, вироблена екологічно безпечна продукція господарств закуповуватиметься за підвищеними цінами. Крім того, господарям не потрібно буде витрачати час і кошти на проведення аналізу вмісту у продукції забруднювачів.

Отже, якість вирощеної органічної сільськогосподарської продукції починається з якості ґрунтів, що також позитивно впливає на їхню продуктивність. Це непорушна істина, що обумовлює необхідність і практично зобов'язує виробників цієї продукції відповідально ставитися до земель, які вони обрали для виробництва, здійснювати відповідний агроекологічний аналіз їхнього складу, вести екологічні паспорти тощо. Також це дає змогу виробникам вдосконалювати технології виробництва, зменшувати залежність від природно-кліматичних умов і, відповідно, сприяти підвищенню прибутковості своєї діяльності та фінансовій стабільності своїх господарств.

П.В. Писаренко,

доктор сільськогосподарських наук, професор,

Т.О. Чайка,

кандидат економічних наук,

Центр органічного землеробства "Полтава-органік",

Полтавська державна аграрна академія

